

ALKOHOLMISBRUGET I GRØNLAND

DETS ÅRSAGER OG MULIGHEDERNE FOR EN BEKÆMPELSE

Af landslæge *Preben Smith*

I en tidligere artikel behandlede størrelsen af alkoholforbruget i Grønland og dette forbrugs uheldige følger. I dette andet og sidste afsnit vil vi se på de sandsynlige årsager til misbruget og gennemgå de eksisterende muligheder for en bekæmpelse.

III. Alkoholismens årsager.

Dette er naturligvis alt for stort og kompliceret et emne til, at det kan behandles blot nogenlunde udtømmende her. Enkelte træk bør dog nævnes.

a. Nervøse tilstande.

Der har været sagt og skrevet meget om indførelsen af vesteuropæisk civilisation i Grønland og om virkningerne af det tempo, hvori det er foregået, ja, mange vil mene *for* meget. Det fremførte har da også ofte været stærkt følelsesmæssigt betonet, og en god del af det turde roligt kunne karakteriseres som vrøvl. Ingen benægter dog, at nytiden skaber problemer, som ikke forsvinder, fordi man holder op med at tale om dem. Det er givet, at der de senere år har været stillet store krav til grønlænderne og måske især meget store forventninger til deres effektivitet og tilpasningsevne på områder, som i århundreder har været dem fremmede. Det er ligeledes givet, at der ikke har været tilstrækkelig tid til, at grønlænderne i alle henseender har kunnet tilegne sig de kundskabsmæssige og psykologiske forudsætninger, som er nødvendige for at kunne leve op til forventningerne. Dette erkendes uden videre af mange grønlændere, vel især blandt de lidt ældre, og det er klart, at der med denne erkendelse let opstår en følelse af utilstrækkelighed, af afmægtighed overfor nutidens krav. Denne følelse understøttes kraftigt ved, at der i tide og utide - og med tvivlsom berettigelse - bliver skrevet op om manglende rentabilitet, om det grønlandske „millionunderskud“. Følgelig opstår der

næsten uundgåeligt en fornemmelse af at være de små, af altid at skulle stå med hatten i hånden. Sådanne konfliktsituationer, hvoraf der iøvrigt findes talrige i ethvert civiliseret samfund, fører før eller senere til udbredte nervøse adfærdsforstyrrelser eller - mere professionelt - „neuroser“, undertiden betegnet som det tyvende århundredes alvorligste folkesygdom. Sådanne adfærdsforstyrrelser kan give sig mangehånde udslag, men et af de hyppigste og vel også mest primitive er misbrug af alkohol eller andre euforiserende eller narkotiserende giftstoffer. - Når reaktionen her er betegnet som primitiv, er det blandt andet fordi en mekanisme, der meget stærkt ligner den beskrevne, kan genfindes i dyreforsøg og dermed må klassificeres som et fænomen, der ligger hinsides intelligens, - ja, som et potentielt, biologisk handlingsmønster. - Dermed er det også givet, at en bekæmpelse af alkoholmisbrug, som udelukkende går ud på at påpege de skadelige følger, på forhånd er dømt til at mislykkes. Man kan vide alt om alkoholismens farer og dog være fordrukken.

b. Økonomiske forhold.

Naturaløkonomi spillede tidligere den dominerende rolle i Grønland, og i fangersamfundene så man kun lidt til kontante penge. Efterhånden som fiskeri er blevet hovederhvervet, er pengeøkonomien blevet det alt beherskende. Erhvervsomlægningen og rationaliseringen har også medført, at mulighederne for at tjene penge nu er betydeligt større end tidligere. Der ligger i den grønlandske folkesjæl en stærkt udviklet sans for håndgribeligheder og en tilsvarende mangelfuld forståelse af abstraktioner. Penge er imidlertid en abstraktion - penge er et symbol, og deres værdi er arbitrær. For den lidt mere primitive grønlænder gælder det derfor om hurtigst muligt at få disse unyttige metalstykker og papirlapper byttet til noget håndgribeligt, noget der kan bruges til noget. Det kan penge ikke i sig selv, og derfor er det naturligvis dumt at have dem liggende og flyde til ingen nytte. Men desværre er grønlændernes behov for mere værdifaste ting endnu ikke så udviklet. De har i mange, mange århundreder levet fra hånden og i munden, og de fleste er den dag i dag ikke for alvor blevet smittet af glæden ved at eje nyttige og smukke ting. Masser af grønlandske hjem er næsten umøblerede selv blandt de nye boligstøttehuse, og af udsmykning findes højst nogle billeder, klippet ud af illustrerede blade. I butikkerne kan man ganske vist nu købe næsten alt muligt, og det, der ikke findes, kan bestilles fra Danmark efter kataloger. Men behovet mangler som sagt endnu i vide kredse. Alt ialt bliver resultatet meget let, at pengene straks omsættes i stærke drikke, af hvilke der findes et righoldigt sortiment i samtlige butikker. Dette synes der dog at være en vægnende forståelse af. Den

kgl. grønlandske Handel begynder at arrangere møbeludstillinger og gemme spiritusflaskerne lidt af vejen.

c. Naturgivne faktorer.

Det ugæstmilde klima og det ofte hårde og farefulde liv, som er de grønlandske fiskeres og fangeres arbejdsvilkår, gør det måske menneskeligt forståeligt, at de kan føle ekstra trang til at slå sig løs og give pokker i det hele, men det må dog fremhæves, at netop under sådanne forhold er spiritusmisbrug særlig farligt, idet erfaringen viser, at arbejdet og drikkegilderne ikke altid holdes ude fra hinanden.

d. Sociale forhold.

De trange og overfyldte boliger, ensformigheden i de små samfund og de desværre ofte i alt for høj grad manglende muligheder for en fornuftig fritidsbeskæftigelse giver drikkegilderne og ikke mindst restaurationslivet en særlig tillokkelse.

Til slut kan det nævnes, at også den vanskelighed, der visse steder kan være ved at fremskaffe egnet drikkevand, er blevet påpeget som en „forklaring“ på det større spiritusforbrug i Grønland. Hertil må for det første siges, at det er overordentlig få steder - om overhovedet nogle - hvor de mængder vand, der skal til for at slukke tørsten, ikke kan skaffes uden større anstrengelse. Knaphed på vand går snarere ud over renligheden end over vandstofskiftet. Dette problem er i hvert fald så lille, at det afgjort ikke kan have nogen indflydelse på det samlede resultat. Der er desuden de senere år gjort meget for at forbedre vandforsyningen gennem opførelse af vandværker, vandledninger, vandreservoirer og brøndgravning. Skulle vandet enkelte steder have en ilde smag - hvad der forøvrigt er sjældent - findes der jo endelig andre smagskorrigentia end ølbrygning og whisky.

Også det tørre klima i Grønland er blevet nævnt, idet det skulle medføre en større fordampning fra legemet og dermed større trang til at drikke. Hvor meget den tørre luft betyder for organismens vandhusholdning er vel tvivlsomt, fordi temperaturen samtidig er lav. Det er snarere mikroklimaet ved hudens overflade - altså under klæderne - der er afgørende for fordampningen, end det ydre klima. Iøvrigt henvises til det foregående afsnit om drikkevand.

IV. Midler mod misbrug af alkohol.

Også dette er et meget omfattende emne, som der kunne skrives, og er skrevet, bindstærke værker om. Det følgende skal blot opfattes som en - sikkert ufuldstændig - oversigt.

a. Totalforbud.

Tanken om en fuldstændig tørlægning af Grønland har vist nok ikke så helt få tilhængere, og i hvert fald ville mange foretrække dette frem for en genindført rationering. Modstanderne henviser til dårlige erfaringer i andre lande og faren for om sig gribende lovovertrædelser. Hvad det sidste angår, må det være tilstrækkeligt at anføre, at man jo altid let kan undgå lovovertrædelser, hvis man lader være med at lave love. Dette kan samfundet dog næppe være tjent med. Med hensyn til det første er det ganske vist rigtigt, at erfaringerne visse andre steder har været dårlige, men derfor behøvede de dog ikke nødvendigvis også at blive det i Grønland. Landet er så isoleret beliggende, at det må være lettere at kontrollere smugleri, og indbyggerne i de enkelte små samfund ved for meget om hinanden til, at overtrædelser i større stil ville kunne holdes skjult i det lange løb.

Det bør i denne forbindelse erindres, at alkohol i kraft af en tusindårig tradition indtager en ejendommelig særstilling blandt de berusende giftstoffer. Det er nemlig det eneste stærkere virkende af de talrige herhen hørende stoffer, som er i fri handel. Dette til trods for, at det med god ret kan sættes i klasse med de allerfarligste af de karakterforandrende gifte.

b. Rationering.

En sådan foranstaltning synes at have mange modstandere. Det må naturligvis også forudses, at en rationering i mangfoldige tilfælde ville blive omgået og misbrugt, men på den anden side ville meget dog sikkert afhænge af, hvorledes et sådant foretagende blev planlagt og håndhævet. Man har også sagt, at hjemmebrygning i så fald ville tiltage yderligere, men der skulle vel intet være i vejen for samtidig at forbyde hjemmegøring totalt. Det er endvidere blevet hævdet, at rationering er udemokratisk, hvilket dog turde være en temmelig dristig påstand. Rationering er ikke i sig selv udemokratisk, men den form, den havde før 1954, var det naturligvis i allerhøjeste grad. Under alle omstændigheder er det et faktum, at alkoholforbruget i Grønland er tiltaget siden rationeringens ophævelse, så man må måske have lov til heraf at slutte, at den dog trods alt havde en vis virkning. Under en rationering vil der vel stadig være alkoholmisbrugere, men den totale mængde af alkohol, der konsumeres af befolkningen som helhed, må kunne formindskes.

c. Tidsbegrænset salg af alkoholiske drikke.

Det ville utvivlsomt være af ikke ringe betydning, hvis alt spiritussalg både i butikker og på restaurationer blev standset fredag og lørdag samt før højtiderne,

eller hvis salget begrænsedes til nogle få dage i hver måned. En sådan bestemmelses værdi ville øges ved, at butikkerne samtidig fristede med så mange og så tillokkende varer af anden art som muligt.

Bestemmelsen burde formentlig suppleres med et forbud mod udskænkning af alkoholholdige drikke på restaurationer før et bestemt tidspunkt om eftermiddagen, f. eks. kl. 18. Der ville ved sådanne bestemmelser sikkert være større chance for, at en rimelig del af ugelønnen blev brugt til nyttige ting, netop fordi grønlænderne har en tilbøjelighed til at give deres penge meget hurtigt ud. Der ville på denne måde, som en overbetjent i Grønland sagde, „blive færre ulykkelige husmødre“. Svagheden er naturligvis, at langt fra alle er lønmodtagere.

d. „Kommissionsgods“-ordning.

Man kunne også tænke sig den mulighed, at berusende drikke slet ikke kunne købes i Grønland, men kun blev opsendt efter særlig bestilling. Ordningen, som ligesom andre foranstaltninger naturligvis måtte være ens for alle, ville have den fordel, at rekvirenten, på grund af de lange pauser mellem skibsanløbene, enten kun fik ret beskedne mængder eller måtte af med en større sum på een gang. Desuden ville der nok være en del, som var ude af stand til at indløse forsendelsen, når den omsider kom. Fremgangsmåden er også så tilpas omstændelig, at der bliver mere tid til overvejelse end nu, hvor man kan handle - og faktisk ofte handler - efter en pludselig indskydelse. Rekvisitionsretten kunne eventuelt gøres afhængig af, om vedkommende havde betalt forfaldne afdrag på lån, alimentationsbidrag m. v. Ulempen er, at der jo nok ville blive nogle gevaldige kæferter, hver gang der kom skib.

e. Afgiftsforhøjelser.

Det såkaldte „danske system“ med frit spiritussalg, men meget høje afgifter har - i hvert fald tilsyneladende - virket godt i Danmark og er blevet efterlignet flere andre steder i verden. I Grønland er afgifterne nu lige så høje som i Danmark og på visse sorter endda højere. Endvidere er afgifterne i Grønland indført meget brat, medens de i Danmark er kommet mere gradvis. Man skulle derfor vente, at disse betydelige afgiftsforhøjelser ville have haft en særdeles mærkbar indflydelse på forbruget i Grønland, men dette har ikke været tilfældet. Tværtimod er forbruget steget hurtigt og stiger stadig. Det kan vel iøvrigt stadig diskuteres, hvor meget de høje afgifter har betydet i Danmark, og i hvor høj grad forklaringen på det faldende alkoholforbrug skal søges i andre forhold.

Man må gøre sig klart, at det oprindelige motiv for indførelse af høje afgifter - nemlig forbrugsbegrænsning - mister sin gyldighed, hvis det viser sig, at det

ikke virker efter hensigten. Fortsætter man trods alt ad samme kurs, er man ude i en situation, som moralsk set er betænkelig. En grønlandsk kommunalbestyrelse har, som motivering for at bibeholde den nuværende ordning, anført, at hvis man begrænsede forbruget gennem et magtbud, ville landskassens indtægter falde, og befolkningen ville komme til at betale på anden måde. Overfladiskheden i et sådant synspunkt virker lidet opmuntrende. Virker afgiftsforhøjelserne ikke tydeligt forbrugsbegrænsende, må man skifte kurs, for i alle andre forhold er det at slå mønt af menneskelig svaghed dog noget, civiliserede mennesker må tage afstand fra. Særlig når det som her må ske på bekostning af liv og velfærd. Landskassen har iøvrigt og vil fremdeles blive pådraget betydelige udgifter som en direkte og indirekte følge af spiritusmisbrug, og da den får en væsentlig del af sine indtægter gennem spiritusafgifter, synes det at være det samme som at skære hundens hale af og give den den at æde.

f. Forbud mod hjemmegæring.

Uanset hvilke foranstaltninger man iøvrigt måtte finde hensigtsmæssige, synes man i vide kredse - og ikke mindst blandt den grønlandske befolkning - at kunne samle sig omkring et sådant forbud. Det har været drøftet at forbyde brygning af dårligt øl (imiapalak, kivisitak), men da overgangene mellem de forskellige kvaliteter er flydende, vil et sådant forbud være umuligt at administrere. Det er også fra mange sider blevet foreslået at standse udhandlingen af malt. Denne udhandling er traditionel i Grønland, men har til en vis grad mistet sin berettigelse, efter at man er begyndt at importere så store mængder af færdiglavede drikkevarer, tømælk, frugtsaft m. m. En standsning af maltsalget som isoleret foranstaltning vil dog næppe være nogen god idé, da det må forudses, at der i så fald vil blive brygget meget værre ting af tørret frugt, honning, rugmel o. s. v. - Et totalt forbud mod hjemmebrygning forekommer derimod særdeles ønskeligt, da alkoholproblemet for en ikke ringe del, og navnlig på udsteder og bopladser, ligger på dette område. Endelig må hjemmebrygningen i mange tilfælde betegnes som hygiejnisk ganske uforsvarlig.

g. Ordenshåndhævelse.

Fra de kredse, der holder på, at den nuværende ordning bør opretholdes, har der lydt røster om, at der burde udstationeres mere politi i Grønland. Dette kan vist uden overdrivelse betegnes som en ret ejendommelig tankegang. Hvis det under alle omstændigheder anses for nødvendigt at ansætte flere betjente, synes der at være mere mening i at sætte dem til at passe på, at de vedtagne restriktioner bliver overholdt, end til at tage sig af lovovertrædere, som kun findes, fordi

der ingen restriktioner er. Lad politibetjenten passe på, at barnet ikke falder i brønden, i stedet for at prøve at redde det, når det først er sket.

Herhen hører også strengere straffe for berusede lovovertrædere, således som det den senere tid har været praktiseret nogle steder i Grønland. Om resultaterne heraf er det endnu for tidligt at udtale sig, men under henvisning til det under afsnit 3a anførte må man på forhånd sikkert være lidt skeptisk.

h. Afholdsagitation.

Der har ofte været peget på det opmuntrende i, at afholdsforeningernes medlemstal stiger, og dette skal heller ikke søges bagatelliseret. Det viser i hvert fald, at den gode vilje findes. Blot kunne det være interessant at få oplyst, hvor mange ind- og udmeldelser og hvor mange eksklusioner, der finder sted. Det stigende medlemstal kan heller ikke tilsløre det samtidig stigende alkoholforbrug. Det er en almindelig mening - naturligvis særlig indenfor afholdsforeningerne - at disse får for lidt økonomisk støtte fra det offentlige, og det må vel indrømmes, at det ville være sundt, hvis en ikke for ringe del af afgifterne blev anvendt til bekæmpelse af misbruget. Det bør dog tilføjes, at mange af de udgifter til sociale foranstaltninger, som afholdes af landskassen, antages at have en indirekte virkning på spiritusmisbrug.

Hvad angår selve agitationens form, skal det endnu en gang fremhæves, at det er ganske utilstrækkeligt blot at påpege de skadelige følger af misbrug. En alt for pågående propaganda af denne art kan endda let virke mod sin hensigt ved at forøge skyldfølelsen og dermed drikketrangen. Dette synes der i de grønlandske afholdsforeninger kun at være ringe forståelse af. Arbejdet bør være af bred oplysende, underholdende og beskæftigelsesmæssig karakter.

i. Ungdomsarbejde.

Udover hvad afholdsforeningerne kan præstere, bør det offentlige sikkert mere aktivt gå ind for etablering af fritidshjem, sportsetablissementer, alkoholfri spisesteder o. s. v. Endvidere må man overfor befolkningen som helhed søge at skabe en mentalitetsændring, således at det i højere grad bliver anset for upassende at vise sig offentligt i beruset tilstand.

k. Ophjælpning af erhvervene og den almindelige levefod.

Det forekommer sandsynligt, at noget sådant i sig selv vil virke begrænsende på spiritusmisbruget, og det må derfor hilses med tilfredshed, at der nu er planer om en storstilet indsats på dette plan.

V. Afsluttende bemærkninger.

Hvor der i det foregående ikke udtrykkelig er nævnt grønlandere, gælder det anførte tillige det danske befolkningsselement i Grønland. Det er ofte blevet nævnt, at ikke alle udsendte giver grønlanderne noget godt eksempel, og dette er også ganske rigtigt. De omtalte forholdsregler ville imidlertid ramme de udsendte i samme grad som de indfødte, og hvad de mere velfærdsprægede foranstaltninger angår, måtte man naturligvis sørge for, at disse også kom til at omfatte udsendte.

De under a-g omtalte forholdsregler kan betegnes som tvangsmæssige eller restriktive, medens de under h-k omtalte kan kaldes velfærdsmæssige eller konstruktive. For den første gruppe gælder det, at forholdsreglerne, forudsat de kan håndhæves, virker øjeblikkeligt, medens den anden gruppe repræsenterer et langtidsprogram, som det antagelig vil tage mange år at effektivisere.

Om alle de enkelte forholdsregler gælder, at ingen af dem må antages at være tilstrækkelige som isoleret foranstaltning, men at et godt resultat kun vil blive nået ved en passende kombination af indgreb. Man har ikke her taget stilling til, hvilke forholdsregler der bør vælges, idet meningen med denne redegørelse først og fremmest har været at bidrage til, at de, der skal afgøre spørgsmålet, nøje ved, hvad det er, der tages stilling til.

Ministeriet for Grønland har for nylig stadfæstet en landsrådsvedtægt, der giver kommunalbestyrelserne bemyndigelse til, når særlige forhold kræver det, at standse eller begrænse udhandlingen af spiritus for en bestemt periode. Det bliver interessant at se, hvorledes denne mulighed vil blive udnyttet. Mange af Grønlands kommunalbestyrelser synes at se meget fornuftigt på problemerne, men på den anden side er der fra visse kommuner faldet udtalelser, som giver anledning til ængstelse.

Det er klart for enhver, at konstruktive forholdsregler i det lange løb må foretrækkes, og at sådanne i alle tilfælde må gennemføres jævnsides med eventuelle foreløbige indgreb af restriktiv karakter.

Det brændende spørgsmål, som kræver en hurtig og klar stillingtagen, er, om man mener, at de i denne og den foregående artikel fremlagte oplysninger er af en sådan art, at man anser det for forsvarligt at afvente virkningerne af rent konstruktive bestræbelser, eller man tillige anser det for nødvendigt som en midlertidig udvej at ty til restriktive indgreb.

Mange menneskers liv og helbred samt store psykiske og materielle værdier afhænger af, om dette spørgsmål bliver rigtigt besvaret.